

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигдина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

- ¹⁰ Rudimenta historica, sive Brevis facilisque methodus juventutem Orthodoxam notitia historica imbuendi. Augsburg, 1737. Opusculum quartum. De regnis, aliisque Orbis Provinciais. S. 3.
- ¹¹ Ratio Studiorum...S. 90, 172-173.
- ¹² Rudimenta historica...Opusculum quartum...S. 1, 16-18, 118, 122.
- ¹³ Ibid., S. 22-24.
- ¹⁴ Ibid., S. 122, 202.
- ¹⁵ Ibid., S. 150.
- ¹⁶ Ibid., S. 168.
- ¹⁷ Ibid., S. 170.
- ¹⁸ Ibid., S. 208.
- ¹⁹ Ibid., S. 218-220.
- ²⁰ Ibid., S. 222.
- ²¹ Ibid., S. 228.
- ²² Rudimenta historica... Opusculum primum...S. 1.
- ²³ Гулюк Є. Європоцентризм і описи батальних сцен в історичних текстах Юзефа Жевуського як засоби дидактичного впливу (за трактатом “Zabawki dziejopiskie”) // Школа Львівського ставропігійного братства: традиції духовної освіти у Львові: тези доповідей та повідомлення наукової конференції молодих вчених. Львів, 2017. С. 15-18.
- ²⁴ Кметь В. Історичні студії...С. 194.
- ²⁵ Rzewuski J. Zabawki dziejopiskie albo zebranie dzieiow znakomitszych od stworzenia świata do początków wieku naszego. Lwów, 1766.
- ²⁶ Rudimenta historica...Opusculum primum...S. 2-4.
- ²⁷ Murphy J. Rhetoric in the Middle Ages. A History of Rhetorical Theory from St. Augustine to the Renaissance. University of California Press, 1974. P. 103.

В. Л. Гуменний (Львів)

**ВІЙСЬКОВІ ГАРНІЗОНИ НА ТЕРИТОРІЇ
БЛИЗЬКОГО СХОДУ І ПАРФЯНСЬКІ КАМПАНІЇ РИМУ
у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами)**

Одним з найбільш контраверсійних питань у вивченні зовнішньої політики Риму виступає проблема характеру розміщення римських військ та укріплень на Близькому Сході. Різниця між «західним» та «східним» пограниччям Риму та загальна дискусія стосовно існування римської «стратегії» в епоху імперії привели до того, що археологічні та епіграфічні дані часто використовуються дослідниками як вагома частина аргументації на користь своєї точки зору.

Саме протягом II – початку III ст. н.е. спостерігається активна фаза у римо-парфянських контактах, одним з проявів якої стала трансформація перебування римських військ у східних провінціях та на новоприєднаних територіях. Цей аспект римської зовнішньополітичної діяльності і досі залишається маловивченим, але разом з тим важливим для розуміння генезису політики Риму на Сході. З огляду на фрагментарний характер писемних джерел наративного характеру, саме археологічні та епіграфічні джерела становлять основу для розробки дослідниками даних питань. Після праці Е. Люттвака, який спробував розглянути римську зовнішню політику як своєрідну «велику стратегію», дискусія набула нових сил¹. Спроби розглядати лімес у контексті його еволюції як чітко продуману оборонну стратегію викликали як схвалення, так і значну критику. Якщо А. Ферріл погоджувався з існуванням певної стратегії і лише пропонував деякі зміни до схеми Люттвака², то К. Віттейкер³ і Б. Ісаак⁴ піддали подібну концепцію нищівній критиці, при цьому значною мірою вони опирались саме на археологічний матеріал.

Для К. Віттейкера лімес був зоною соціальних, культурних та економічних контактів з варварами, що й було його основною функцією, тоді як римська армія на Сході імперії, на думку Ісаака, була інструментом для контролю над провінціями⁵. Розташування римських військ у містах і проблеми їх практичного використання для оборони територій, на його думку, не дозволяють стверджувати про існування продуманої та чіткої політики у регіоні. Пальміра чи Дура-Европос були не стільки оборонними населеними пунктами, скільки контрольними поселеннями на торговельних шляхах. Римські укріплення на Середньому Євфраті, як припустив свого часу Б. Ісаак і з чим погодився Н. Поллард, ймовірно, мали здебільшого економічне, а не військове значення⁶.

Інший підхід у питаннях існування римської стратегії на сході обрав Е. Віллер, який піддав висновки Б. Ісаака суттєвій критиці⁷. Розглядати римські війська на сході, як це робить Ісаак, виключно як інструмент контролю над провінціями не зовсім вірно, і якщо стосовно Юдеї ще можна знайти певні підтвердження «поліційного» характеру перебування римських військ, то у випадку з Сирією та Аравією виникають суттєві проблеми. Виключна прив'язка пересування римських військ до Євфрату також виглядає не надто переконливо. Д. Кеннеді слушно зауважив, що концепція Б. Ісаака побудована в основному на матеріалі з Юдеї і тому викликає серйозні зауваження при спробах екстраполяції отриманих висновків на весь Близький Схід.

Невеликі гарнізони чи окремі загони ауксіларіїв знаходились у Апамеї, Зевгмі, Рапанеї, Самосаті і Пальмірі. Окремою групою виділяють фортеці на Євфраті на зразок Дура-Европос та Кіфрину, які стали осередками римського військового впливу наприкінці II ст. н.е. і залишались ними здебільшого у період Северів. Важливими містами з військової і стратегічної точок зору також були Селевкія Піерія і Антіохія на Оронті. За винятками Апамеї, Зевгми, Дура-Европос, Пальміри і Селевкії на Тигрі, Хатри та деяких інших пам'яток, археологічні дані з міст Близького Сходу виглядають вкрай фрагментарно⁸.

Якщо дискусії довкола археологічного матеріалу зумовлені неоднорідністю ступеня досліджень території та суб'єктивними інтерпретаціями дослідників, то питання конкретної ідентифікації військових з'єднань базується головним чином на аналізі епіграфічного матеріалу. Нам відомо, що участь в поході Траяна у 114 р. н.е. проти Парфії брали воюки легіону IV *Scythica* (CIL III. 10336; ILS. 1062) та VI *Ferrata* (CIL X. 5829; ILS. 2726), які на час початку кампанії дислокувались у Сирії. З легіонів, які дислокувались у Юдеї, у бойових діях брали участь легіон III *Cyrenaica* (CIL X. 3733). З Коммагени у 114 р. вирушив легіон XVI *Flavia Firma*. Окрім цього, фіксується участь легіонів XV *Apollinaris* та XXX *Ulpia*, X *Fretensis* (CIL VI. 1838; AE 1935. 167), III *Gallica*, XIII *Gemina*, XII *Fulminata*, II *Traiana*, XXII *Primigenia* (AE 1962. 312), I *Auditrix* (CIL V. 877; III. 6706; X. 1202; ILS. 1052; AE 1939. 61), VII *Claudia* (CIL X. 3733; ILS. 2083), XI *Claudia* (CIL VI. 32933; III. 13586; ILS. 2723), I *Italica* та V *Macedonica* (AE 1939. 132).

З Єгипту прибули загони ауксіларіїв під командуванням Валерія Лолліана – префекта *Cohors I Aramenorum sagittariorum equitata* (CIL III. 600). До нас дійшли і відомості про допоміжні частини, зокрема *Ala I Praetoria civium Romanorum*, *Ala Augusta Syriaca*, *Ala Agrippiana*, *Ala Herculiana*, *Alae Singularium* (ймовірно *Ulpia I Singularium*) (CIL III. 11995; CIL X. 6426). Фіксується у написах і когорта I *Pannoniorum et Dalmatarum* (CIL X. 5829).

Участь у кампанії Луція Вера брав легіон I *Minervia* під командуванням Марка Клавдія Фронтоніа (CIL VI. 1377; III. 1457; XIII. 8213). Легіоном II *Adiutrix* командував Квінт Адвент приблизно з 164 р. н.е., а до цього часу він був легатом Шостого легіону (CIL VIII. 18893). Легіон V *Macedonica* під час військових дій 162–166 рр. очолював Публій Вер і дещо пізніше Стацій Пріск (CIL III. 6189; III. 7505). Залучались також *Legio III Cyrenaica*, III *Gallica* (AE 1913. 48), III *Augusta* (CIL VIII. 2975), I *Adiutrix* (CIL III. 6755), X *Gemina* (CIL

VIII. 7050), та II Traiana. Досить чітко фіксується діяльність римлян у новоприєднаних провінціях на Сході.

Важливими є написи, де згадуються вояки легіонів, які не розташовувались у регіоні і перебували у місті транзитом по дорозі на Схід під час військових кампаній. До таких можна віднести згадку про вояка Восьмого Августового легіону (IGLS III. 2. 1160) та про сигніфера Четвертого Флавієвого легіону Валерія Віктора. Ця інформація, разом з відомостями про римські частини, які знаходились у Кирі (IGLS I. 150, 152), може датуватись 113-114 р. н.е. і стосуватись вояків, які через Селевкію Піерію прибували у Сирію для участі у війні проти Парфії.

У Госланії фіксується Перша Августова когорта вершників з Паннонії (AE 1978. 818). У Зевгмі знайдено написи, які повідомляють нам про Legio IV Scythica (AE 2003. 1791a), Legio I Adiutrix (AE 2003. 1791b), Legio II Adiutrix (AE 2003. 1791c), Legio III Augusta (AE 2003. 1791d), Legio VII Claudia Pia Feidelis (AE 2003. 1791e), Legio XIII Gemina (AE 2003. 1791f), Legio IV Flavia (AE 2003. 1791g).

З Думеїру у Сирії походить напис часів Луція Вера, де згадується Перша Флавієва Халкедонська когорта кінних лучників (CIL III. 129). У Самосаті згадується XVI Флавіїв легіон (CIL III. 13615). У Баальбеці була присутня I Фракійська кінна когорта. Відоме ім'я її трибуна – Гай Юлій Македонін (CIL III. 143871). До часів Адріана належить ще один напис з Баальбеку, де мова йде про Фабія Максима, центуріона Тринадцятого легіону (AE 1989. 738). Вояк цього ж легіону – Аврелій Сісіна, був похований у Апамеї Сирійській (AE 2008. 1523). Вочевидь часом Траяна можна датувати і напис з Киру, де згадано про Мізенську ескадру (AE 1955. 225). До часу Парфянської кампанії Траяна також належить, очевидно, поховання Долафіда, який служив на лібурні і був похований у Селевкії Піерії (IGLS III.2. 1174). Є згадки і про Равенську ескадру (IGLS III. 2. 1180–1181).

Епіграфічний матеріал дозволяє верифікувати численні повідомлення про перебування римської армії в Дура-Европос під час Парфянських кампаній Северів. Так, Пальмірська когорта згадується у цілій низці написів (AE 1923. 23; AE 1940. 240). 192 або 193 роком можна датувати присвяту Елія Тиціана, декуріона II Ульпієвої кінної когорти («Ael(ius) Tittia/nus dec(urio) coh(ortis) / II Ulp(iae) eq(uitatae) Com(modiana)» AE 1928. 86). Є згадки і про інших офіцерів цього з'єднання: «Tre[b]/ium Maximus trib(unum) coh(ortis) II Ulp(iae) eq(uitatae)» (AE 1934. 280). Бачимо ми і згадку про Гая Юлія Руфіна, який був центуріоном IV Скіфського легіону («centurioni leg(ionis) III Scyt(hicae)» (AE 1929. 181). Коли Септимій Север поділив Сирію на

дві частини у 194 р. н.е., Дура Европос була включена до Келесирії. Про це свідчать і імена намісників провінцій, які зустрічаються у папірологічних та епіграфічних джерелах та вексиліяції, які склали основу гарнізону. Серед відомих нам постатей виділяються Марій Максим, який був легатом Келесирії, і Мініцій Марціал, який був прокуратором при ньому («*Marius Maximus tribb(unis) et praeff(ectis) et praepositis nn(umerorum) salutem / quid scripserim Minicio Martiali proc(uratori) Augg(ustorum) nn(ostorum)*»). АЕ 1933. 107). До 256 р. місто перебувало в складі саме цієї провінції.

Більшість джерел згадують саме про легіони, які розташовувались у Келесирії, а саме про Legio IV Scythica і Legio XVI Flavia Firma. Згадки про них за єдиним винятком ми зустрічаємо і в епіграфічному матеріалі. Цим винятком є Legio III Cyrenaica, основна база якої була в Аравії. Воєки цього легіону брали участь у відбудові амфітеатру у Дура Европос у 216 р. н.е. «*vexill(ationes) legion[um] III Sc[yt(hicae) et] III [Cy]r(enaicae) [An]tonin[ian]arum*» (АЕ 1937. 239) і могли деякий час після цього перебувати у місті, про що опосередковано свідчить один з написів: «*Leg(io) III Cyr(enaica) Antonin[iana]*» (АЕ 1934. 277). Сам факт присутності цієї частини у регіоні, найімовірніше, слід пов'язувати з участю цього з'єднання у Парфянській кампанії Каракали. Цілком можливо, що у цей період активної політики Риму на Сході у місті перебували і з'єднання Legio III Gallica – «*(vex(illatio) legg(ionum) III Cyr(enaicae) et III Scyth(icae)] Anton(in)ianae) / [[et III Gall(icae)]]*» (АЕ 1934. 276) та особливо напис «*Leg(io) III Gall(ica)*» (АЕ 1934. 281).

Широкий масив епіграфічного матеріалу досі не знайшов свого цілісного узагальнення, проте він дозволяє нам досить чітко ідентифікувати римські частини на східному прикордонні, які брали активну участь у військових діях супроти Парфії. В останні десятиліття було накопичено широкий масив нових даних, і можна з впевненістю сказати, що подальші дослідження дозволять продовжувати розробку питань, пов'язаних зі специфікою римської прикордонної політики на Близькому Сході, а також досліджувати побут, економічне та релігійне життя римської армії доби імперії.

¹ Luttwak E. The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century A.D. to the Third. JHU Press, 1979. P. 5-19.

² Wheeler E. L. Methodological limits and the mirage of Roman strategy: Part 1 // Journal of Military History. 1993. № 57:1. P. 15.

³ Whittaker C. R. Rome and Its Frontiers: The Dynamics of Empire. London, 2004.

⁴ Isaac B. The Limits of Empire: The Roman Army in the East. Oxford, 1990.

⁵ Isaac B. Op.cit. P. 101-161.

⁶ Pollard N. Soldiers, Cities, and Civilians in Roman Syria. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000. P. 262.

⁷ Wheeler E. L. Methodological limits and the mirage of Roman strategy: Part 1 // Journal of Military History. 1993. № 57:1. P. 7–41.

⁸ Sommer M. The desert and the sown. Imperial supremacy and local culture in Partho-Roman Mesopotamia // Parthica. 2005. № 6. P. 235–246.

О. Б. Дёмин (Одесса)

**СОБИРАНИЕ НАСЛЕДСТВА: МЕДИЕВИСТИКА В
СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ (1992–2016 гг.)^{††}**

Еще в XIX в. в университетах Украины сложились научные традиции изучения западноевропейского средневековья (конец V – конец XV в.). К концу XX в. медиевистика как научное направление занимала прочное место среди вузовских дисциплин¹.

Реалии 90-х гг. XX в. существенным образом повлияли на состояние положения дел в медиевистике Украины. Достаточно резко ушло старшее поколение исследователей: часть выехала за границу, другие вышли на пенсию. Как показывает подготовленный проф. А. Б. Головко² справочник украинских специалистов, работающих в области истории средних веков, лишь единицы представителей советской медиевистической науки все еще работают в вузах.

В 90-е гг., в связи с кадровыми изменениями и общим состоянием системы высшего образования в Украине, существенно снизился престиж научной работы в гуманитарной сфере и особенно в фундаментальных классических дисциплинах, каковой была медиевистика, требовавшая многолетней серьезной подготовки. Первым заметным проявлением кризисных моментов стала утрата своих позиций в медиевистике университетами Киева, Харькова, Львова. Поэтому в первой половине 90-х гг. наиболее зримым центром медиевистики Украины стало Запорожье, где работал переехавший из Минска проф. Ю. Е. Ивонин. С его подачи в 1988 г. в Запорожском педагогическом институте начал работать всесоюзный научный

^{††} Учитывая объем сообщения, в тексте упомянуты не все исследователи, а в ссылках указаны только некоторые публикации авторов.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотовая статуэтка римского воина из Картала...481	
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпиграфики.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622